

עבר בחור
SIVE

DISSERTATIO TEXTUALIS
DE
SERVO DEI
ELECTO,

ad Jesh. XLIII, 1.

Quam

Servo simul & Rege nostro auxiliante

PRÆSES

JOHANNES HENRICUS
HOTTINGERUS,

ANTIQUIT. JUDAIC. PROFESSOR ORD.

Henr. ex Henr. Nepos,

ET

RESPONDENS

GEORGIUS GUILIELMUS
GÜNTHERUS,

Dadenâ Saynanus,

Placido Nobilissimorum Theologiae Cultorum examini

IN AUDITORIO THEOLOGICO

Ad diem 17 Augusti M. DCC. IX.

submittunt.

MARBURGI CATTORVM,

Typis Hæred. Joh. Jodoci Kürsneri, Academiae Typogr.

Recusa TUBINGÆ, Literis HIOBI FRANCKII, 1717;

95.

1775
SIVE

DISSERTATIO TEXTUALIS

DE

SERVVO DEI

ELLECTO

an Joh. Kell.

2avo hinc 2. R. 2. hinc 2. hinc 2.

JOHANNES HENRICUS

HOTTINGERUS

ANTIOCHENSIS THEOLOGUS ORD.

theol. ex Ham. Nipos

BY

RESPONDENS

GEORGII GUILIELMI

GÜNTHERI

D. theol. Saxon.

Placid. Polignonus Theolog. & hinc 2. hinc 2.

IN ADDITIO THEOLOGICO

ad hinc 2. hinc 2. hinc 2.

hinc 2.

MARIVOT CATTO

Typis Hinc 2. hinc 2. hinc 2.

REACTIVUM, hinc 2. hinc 2. hinc 2.

1775

DISSERTATIO TEXTUALIS,
DE
SERVO DEI
ELECTO

Ad 7es. XLII, 1.

הן עבדו אתמך בו בחירי רצתה נפשו :

Ecce servus meus, quem (fortiter) teneo ; electus meus,
(in quo) acquiescit anima mea.

Redibiliter verba hæc incidunt in quindecim illos annos, qui vitæ Ezechia Regi Pii ad diti fuere conf. Es. XXXVIII. & XXXIX. Annum tamen determinandi nullum indicium Vates noster præbet. Hoc autem tempore Idololatria latissimè grassabatur atque quorumvis Gentilium, qui in propriis, non Dei, viis ambulabant, animos occu-

Quando vaticinium hoc proferebatur.

Idololatria in mundo grassabatur.

pabat. Imò illos ipsos quandoque inficiebat, qui lege, miraculis, constanti *παρρησια* Jehova *יהוה* *יהוה*, Idola *אלילים* *אלילים* esse nosse poterant, debebant. Quemadmodum *ενο* Achasi ob summam impietatem invisus Deo cultus Idololatricus ubique in Gente Judaica conspiciebatur & licet Ezechia, qui multum paterni dissimilis ingenii, regnante

A

verus

verus publicè introductus fuerit, verosimillimum tamen animos à scelere illo haut ita purgatos, quin subinde mente saltem, cum Diis gentium scortati fuerint, quin simulachra eorum oculis fascino intuiti omnem fiduciam in illa reposuerint.

Hanc Propheta variè impugnatur c. XL, XLI.

II. Quare Jesaias gloriæ divinæ & salutis populi studiosus eo omni nisu contendit, ut ad conscientiam demonstraret illum solum verum Deum unicè colendum esse, qui creator cœli & terræ, qui potentia sua omnia conservat & prudentissimè gubernat, qui casus eventuros longè ante prædicit: Religionem verò Gentilium vanam & inanem esse, adversari Naturæ divinæ atque etiam ἡ γυναικῶν τῶ θεῶ quod φανερόν ἐστὶ immediata revelatione Dei in cordibus nostris, Deos gentium stipites, muta idola omni potestate bene aut malefaciendi destituta esse, uti capp. XL. XLI. videre est.

Sed c. XLII. ostendit illum, ad cuius legem attendendum.

III. Ut igitur hanc ψευδολατρείαν in posterum relinquunt, cap. XLII. graphicè commendatur servus Dei fidelissimus, dilectissimus, humillimus, mansuetissimus, cujus legem ipsæ Gentes, quæ nunc ἄθεοι sunt, anxie expectant q. d. O! stulti qui Idola, quæ nihil sunt, tantoperè colitis, æstimatis, timetis, omnes actiones vestræ vanæ & irritæ sunt. Desistite potius ab hac vestra amentia atque attentè illum intuemini, qui voluntatem veri Dei recenser, implet, quique idcirco Deo gratissimus existit, ut ab illo Jus, quod producturus, percipiatis &c.

Thema dissertationis.

IV. Juxta institutum nostrum priora solùm verba *Ecces servus meus, quem teneo; electus meus (in quo) acquiescit anima mea* in nomine & timore ejus, qui penitentiorem servi sui amantissimi contemplationem nobis injunxit, expendemus.

N Persona loquens, qua Deus.

V. Quamvis nomine persona loquens non exprimat, nequus tamen & circumstantiæ Deum esse clarè evincunt. Idem hic loquitur qui c. XLI. *Jehova* dicitur, quique *Hierosolymæ Evangelistam* dedit v. 27. Nec alii cuiquam servus Gentes inter Jus producturus, legem, qua hæctenus destitutæ erant, insulis daturus commodè assignari potest: Et qui inferius v. 5. *Deus fortis, Jehova*, creator cœli, qui servum hunc in *Justitia* vocavit atque manuprehendit, constituitque in fœdus populi & lucem gentium, nominatur. Persona igitur, quæ loquens ab *Jesaja* introducitur, est *Deus potentissimus, sapientissimus*, qui jus habet homines, fœderatos speciatim, alloquendi, conscientias nostras ad assensum

yeibo

verbo suo verissimo, sanctissimo obligandi. Hic nunc, ut æmulus gloriæ suæ, quam alii Es. XLII, 8. qui Deus non est, conferendam minimè permittit, Idololatrias à vana & periculo plena scientia serio retrahit, veros autem cultores confirmat, utrosque ad veritatem proponendam clarè intuendum exhortatur. *Ecce servus meus, quem teneo; electus meus, in quo acquiescit &c.* 2. Sermo.

VI. י *Ecce* uti ordinariò, ita hic cum *tzere*, rarius cum *sægol*, scribitur, Emphaticum est & ideo malè à Lxx & qui hos sequitur, Arabe omittitur. Demonstrat hic personam existentem, dignitate gravem, venerandam atque ad illam cognoscendam, admirandam excitat. Ita enim י in scriptura adhibetur. Nec impedit, quo minus particula in omni latitudine sua accipiatur. *Servus*, quem indigitat, jam existebat, utpote ille Deo complacentiam excitare dicitur. Hoc tamen non obstante successu temporis clarior tanquam fidelis servus Dei Judæis & Gentibus innotescet. Rectè igitur, qui jam existebat, quasi digito *ecce* monstratur conf. Gen. III, 22. Joh. I, 29. Quia autem hic servus non hominum vel potentissimorum servus, sed ipsius Dei, imò servus, quem *παύλοῦ* fortiter tenet, fuit, in quo Deus in se Beatissimus acquiescit, ut munere præclarissima, Deo dilectissima persona accuratè contemplanda sistitur. *Ecce servus meus &c.* Ita idem Vates c. VII. הנה *Ecce virgo gravida*, quando lectorem de persona præclara & admiratione dignissima admonet.

VII. Nunc propius illum, quem Deus nobis commendat, intuebimur. Ubi primò descriptionem in se: Postea, cui illa conveniat, considerabimus. Appellatur *N servus Dei: Ecce servus meus.* Deus, qui jure creationis & conservationis Dominus totius mundi est, omnes homines sibi subjectos & servos suos agnoscit יהוה *Dominus totius terra* Jos. III, 11-13. & nos omnes ejus servi Luc. XVII, 10. Attamen sæpissimè is Dei servus appellatur, cui speciale aliquod officium nomine Domini Dominorum aut in honorem ejus obeundum incumbit: Quomodo Prophetæ, Apostoli, qui voluntatem cœlestem nobis proponunt, inculcant, servi Dei appellantur Jer. VII, 25. XLIV, 4. XXVI, 5. Dan. IX, 6. Tit. I, 1. Pariter Sacerdotes, qui ea, quæ populi sunt, apud Deum curant, immundos peccatores cum Deo reconciliant שרתי *Servi Adonai* Joel. I. 9. 13. Nec minus Reges, Principes

Dein quis servus Dei dicatur.

In quo notanda particula. י *Ecce.*

potentissimi, qui homines, creaturas Dei, ex delegata potestate ad tempus regunt aut puniunt, Domino cœli servilem operam præstant, quare Moses Num. XII, 7. Jos. I, 2-7. David 2. Sam III 18. Nebucadnezar Jer. XXV, 9. XXVII, 5. XLIII, 10. Servus Dei audit. Rectè in Manuscripto Majoricano, uti habet Joseph. de Voisin ad Raym. Marr. Pug. Fid. p. 302. ed. Lips. 1687. עבדו שיעשה רצוני ליפרע משונאי *Quod dicitur de Nabuchodonosore servus meus, sensus est, quatenus faciat voluntatem meam, ulciscendo me de inimicis meis.*

Non est nomen dedecoris.

VIII. Ne utiquam igitur dedecoris aut vilis conditionis nomen *servus Dei* est. Ingens enim discrimen inter *servos* simpliciter, aut *servum hominis cujusdam* & dein *servum Dei*. Ille abjectus, miser & infimæ sortis homo. Quamvis nonnunquam *servi* etiam dicantur, qui relatè ad alios in eminenti dignitate constituti sunt, veluti Principes, consiliarii, Gen. XX, 8. &c. Hi tamen semper superiorem ex hominibus, ut Dominum, reverentur. Hic verò in officio suo solum Dominum, qui uti omnia creavit ita omnia potentissimè conservat, aspicit, colit, mandata ab illo accipit & exequitur, nulla hominum, qui nullam præcipiendi aut præceptum refingendi potestatem habent, ratione habita. Servus enim dignitatem à Domino accipit: Uti nunc Deus in nullam comparisonem cum homine vel potentissimo (nam & hic ejus servus est) descendit, ita quoque servus Dei servum hominum longissimè superat. Igitur persona, quam Deus servum suum nominat, eminentissima, potentissima intelligitur.

παῖς ἑσθὶν LXX est idem ac servus.

IX. A LXX. vertitur παῖς, quod in usu frequenter idem est ac δούλος *servus*. Hinc dicti senes Hebr. עבד sive *servum* sexcenties per παῖδα convertunt vide Gen. IX. 26. 27. XII, 16. XIV, 15. Alia non memoro. Hos imitantur, ut alibi sæpius, scriptores N. Testamenti, qui duo illa nomina promiscuè adhibent. Ille, qui Matt. VIII, 6. παῖς dicitur Luc. VII, 2. δούλος vocatur, imo ab eodem Matthæo v. 9. Similiter apud Hebræos qui עבדו *servi* verè sunt, nomen נערי *puerorum* habent Gen. XXII, 3 2. Reg. IV, 22. Idem apud Græcos profanos & Latinos Auctores circa nomen *puer* obtinere jam dudum illi, qui has literas excolunt, demonstrarunt. Commodè id fit, nam servi sive domestici sive militiæ adscripti Juvenes viribus corporis valentes eliguntur. Dein invidiam

diam nomine non à servitute sed ætate petito declinabant. Huc pertinet Macrobii dictum : *Nostri majores omnem Dominis invidiam, omnem servis contumeliam detrahentes, Dominum Patrem familias, servos familiares appellaverunt.* LXX, igitur nihil aliud dixerunt, quam nomen Hebraicum vult, quare illud Matthæus c. XII, : 8. meritò retinuit.

X. Non simpliciter servus Dei vocatur, quasi ex classe communium servorum esset, sed διαφορωτέρως modo excellentissimo nomen illud gerit : Ecce servus meus בִּי יְהוָה. In quo tamen eminentia hæc consistat, ex versionibus quæ in diversa abeunt, accuratè cognosci nequit. Lxx ἀντιλήψομαι; hinc Vulg. *suscipiam eum.* Jonath. אֶקְרָבֵי יְהוָה applicabo eum. Seb. Schmid. *in quem incumbo.* Jun. *quem sustento.* Coccej. *quem teneo.* Gall. Genev. *je le maintiendrai* Luth. *ich erhalte ihn.* Tig. *an welchem ich mich halten will.* Munkerus, Vatablus, *institar ei.* Ita Grotius, Forerius. *sustinebo eum.* Jud. Germ. *da ich mich auff verlassen.* Rabbi Naphthalid. *Hirsch Alt schüler : daß ich mir darff darauff verlassen.* Quare ut in significato certissimus, nostrum est loca scripturæ, in quibus בִּי יְהוָה exstat, attentius inspicere & examine facto notionè maximè commodà seligere.

Vocabulum
בִּי יְהוָה variè
accipitur ab
Interpretibus.

XI. Adscribitur vel Deo vel hominibus : His, uti mulieribus fusum tenentibus Prov. XXXI, 19. sive, qui rem uti donum Jer. XXXIII, 19. sceptrum Amos. I, 5-8. sive personam tenent Exod. XVII, 12. ad sustinendum aut ad dimovendum Gen. XLVIII, 16. quare nonnunquam instrumentum, quod manus est, diserte exprimitur Prov. XXXI, 19. Es. XLI, 10. Hinc transfertur ad res, quæ proprie manu non tenentur, sed possidentur, uti divitiæ Prov. XI, 16. gloria ibid. sapientia Prov. III, 18. IV, 4. Illi, quando fideles fortiter tenet Ps. LXIII, 9. Jes. XLI, 10. ne adversitates quidquam prævaleant, aut sortem Messiaë Ps. XVI, 5. vel ipsum Messiam Ps. XLI, 13. Postponitur τῷ ΠΙΠ ut majorem apprehensionis vim habens vide Prov. III, 18. LXX. per ἀνιλαμβάνειν, σείζειν, κατὰρτίζειν, ἀσφαλίζειν &c. vertunt.

In scriptura
modo Deo,
modo hominibus
tribuitur.

XII. Nunc dispiciendum erit, quomodo Deus de servo suo dixerat בִּי יְהוָה. Munus, quod huic servo obeundum, gravissimum erat : Divinum scil. nam jus, legem Gentibus daturus, illas illuminaturus : captivos in libertatem educurus erat ; vide enim quæ de illo in sequentibus. Legem novam populo, qui hæctenus ab illa immunis erat, dare, cæcos illuminare, captivos manu ejus, qui

Hic indicat
auxilium,
quod servo
suo Deus pro-
mittit.

qui illos tenet, liberare non sine maxima potentia, obstaculis quoque durissimis superatis, evenire potest. Itaque Deus inquit **בו תתמך** fortiter illum tenebo. Ego, cujus potestati nemo resistit, dextra illum tenebo, non deseram in difficillimo hoc munere sed potentia mea ipsi adero: in adversis, gravissimis licet, quæ ipsi in servitio meo occupato evenient, ipsum fulciam, erigam, defendam.

Kimchii & Abarbanelis sententia expenditur.

XIII. Aliter phrasin accipit Kimchius & Abarbanel. Ille **והוה דבור המשלי כמו המלך הנשען בעברו הנאמן לו** *similitudo à Rege desumpta est, qui servum fidum, cui innititur, habet. Hic דבור המשלי כמו המלך הנשען בעברו נאמן ביתו* quod cum Kimchii verbis convenit. Vide utrumque in Comment. ad nostrum Prophetæ locum. Hos præter Judæos, quorum versio superius exstat, ex Christianis sequi videtur Seb. Schmi- dius. Negari certè nequit commodam inde oriri interpretationem atque insuper probari exemplis fidorum servorum, quibus Reges innitebantur 2. Reg. V, 18. At hæc nondum sufficiunt. Ea genuinam interpretationem nondum constituunt, quæ commodè & cum ἀναλογία πίστεως dicuntur. Necesse præterea est, ut hic sit vocis Originalis valor, qualem in **תמך** non reperio. Nam potius adhibetur de iis, qui lassæ manibus fulciuntur Exod. XVII, 12. Conf. quoque XLI, 10. *Ne timeas, quia tecum ego: ne respice quia ego Deus tuus: corroboravi te, etiam adjuvi te, etiam תמכתך fortiter tenui te dextrâ justitiæ meæ.* Ubi LXX ἠσφαλισάμην σε.

Servus hic insuper electus Dei dicitur.

XIV. Progredimur attentè visuri, quæ Deus in hoc servo suo insuper cognoscenda tradit, dum ait: *Electus meus, acquiescit anima mea sive (in quo) acquiescit anima mea.* Talia apud Hebræos frequenter deficiunt & ex nexu facilè supplentur. **בחר** ἐκλεκτός ille dicitur quem Deus præ aliis ad certum munus destinavit, quomodo Saul **בחר** dicitur II. Sam. XXI, 6. Moses Ps. CVI, 23. Ecclesia Ec. XLIII, 20. XLV, 4. quam ad servitium & gloriam liberè selegit. Quando autem Deus servum suum electum suum appellat, ostendit amorem & propensionem suam, in qua illum libere ad sibi serviendum præ aliis elegit.

In quo acquiescit.

XV. Ut hunc fidum servum suum fortius commendat, superaddit *in quo acquiescit anima mea* Saul quoque erat *electus Dei* quem Deus ad regnum populi sui unxit, sed in illo non acquievit anima

anima ejus, Deo non gratus erat. Is dicitur רצוי acceptus, gratus, qui non tantum nihil agit aut loquitur quod proximo adversum videtur sed animo integro, fideli cuncta ad hujus commodum, honorem, posthabita omni molestia, impendit ut hic conspecta ejus integritate non possit non illi bene velle. Quomodo Mardochæus רצוי לרוב אהיו acceptus multitudini fratrum suorum, nam bonum populo suo quarebat & loquebatur pacem pro omni semine ejus. Esth. X, 3. Ita de electo hoc servo Deus testatur; illum gratum habet anima mea: nam, uti sequentia docent, munus fideliter executus est, infideles ad cognitionem Dei perduxit, qui alienæ potestati subiecti erant, illâ exemit atque Domino suo adduxit: Hac ratione fidelis servus gloriam Domini ampliavit, regnum ejus auxit, sed hostis, non tamen sine adversitate, imminuit. Quare Deus gloriæ suæ studiosissimus atque amantissimus illorum, qui se fideles præstant, inquit רצוי נפשי illum acceptum habet anima mea in illo acquiesco, qui nihil contra sed pro me & gloria mea omnia fideliter egit. Quando Vates legit רצוי נפשי acceptum habet anima mea, coincidit cum phrasi יהוה רוצה יהוה Jehova beneplacitum habet Pl. CXLII, 11.

XVI. Hac præmissa ad subjectum dignoscendum facile ducunt. Circumspiciendum enim nobis est, cui ea, quæ Deus de hoc servo suo tam magnifice prædicat, ἐν ἐμφάσει conveniant. Præclara profecto persona à Deo intelligitur, quam nobis tanto opere commendat ab officio gravissimo, potentia divina, gratia peculiari & quod inde oritur, beneplacito Numinis. Viam tutissimam ingrediemur, primò κατ' ἀρσιν dein κατὰ θεσιν, falsum subjectum, quod nonnulli hic latere opinantur, detegendo, postea verum variis rationibus determinando.

XVII. Primò nominandi sunt illi, qui Ecclesiam his sub verbis intellectam judicant, uti Lxx. Ιακώβ ὁ παῖς μου ἀντιλήφομαι αὐτῆς: Ισραήλ ὁ ἐκλεκτός μου, πρεσβεῖ ἐξ αὐτῶν ἡ ψυχὴ μου. Quomodo etiam quosdam sentientes Abarbanel ad h. l. memorat, qui exponunt רצוי נפשי יהוה de Justis Israelitis. Fatendum utique est elogia, quæ hic Vates nomine Dei memorat, Ecclesiæ Judaicæ (scil. veræ) assignati posse. Est enim servus Dei sive Ecclesia Deum ut Dominum reveretur, mandata ab illo accipit, atque ad honorem ejus exequitur. Ecclesia, quæ ex electis constat, electa & à reli-

Servus hic secundum quosdam Ecclesiæ habetur.

quo impio mundo segregata est. Illa quoque Deo ob fidem & obedientiam accepta. Imò non tantum assignari potest, sed eadem aut saltem simillima de illa dicuntur. Habes in eodem Vaticinio c. XLl, 8. *Tu Israel serve mi, Jacob, quem elegi* & v. 10. etiam *יְתִכֶנְךָ* fortiter tenui te dextra Iustitiæ meæ, ubi servus dicitur & servus quem Deus fortiter tenet. Nomen verò *electi* passim tribuitur. *Jes. XLIII, 20. XLV, 4.* Et quod attinet beneplacitum Dei in Ecclesia, illud exstat *Pf. CXLIX, 4. CXLVII, 11.*

Minus tamen rectè.

XVIII. Hæc quidem bene dicuntur sed nondum sufficiunt. Prophetiæ in nexu sunt accipiendæ. Non unum alterumve, quod quadrat, evincit de hoc subjecto sermonem esse sed omnia apposita requiruntur. Quæ verò in subsequentiis de hoc servo dicuntur, ad Ecclesiam minus rectè accommodantur. Uti est *Jus gentibus proferet: ad legem ejus insula expectabunt* & præprimis v. 6. *dedi te in fœdus populi, in lucem gentium* &c. quæ satis indicant personam innui, quæ gentes hæctenus sine lege ad cognitionem voluntatis Divinæ adductura sit. Itaque Matthæus, qui hoc Esaiæ testimonium, uti infra prolixè dicendum, allegavit, à LXX. recedentibus à mente Spiritus S. recessit.

Secundum Saadiam Cyrus intelligitur.

Sed sine causa,

XIX. Secundò illustris Saadias, uti refert Abarbanel, de Cyro exponit. Cyrus fuit præclarus servus Dei potentia Divina instructus ut potentissimum Ecclesiæ hostem vinceret, populo autem Dei beneficeret. Vide cap. XLV. & 1. ap. Esram. Nequit tamen esse servus, quem Esaias c. XLII, 1. &c. nobis adeò magnificè describit. Quædam Cyro convenire, quæ hic Vates de servo Dei electo prædicat, mirum neutiquam est, quandoquidem ille hujus typus exstitit atque pulchre præfiguravit in liberatione Ecclesiæ Judaicæ ex captivitate Babylonica. Verum si hic vaticinia exponendi modus genuinus esset, de Ezechia, Esra, Nehemia &c. totaliis servis Dei verba Prophetæ accipi possent. Cyrus erat quidem servus Dei sed non electus ille, in quo Deus acquiescebat. Neque putandum est Cyrum in omnibus ita se gessisse, ut in illo Deus acquiesceret. Judæis redeundi potestatem dedit: Reddidit quoque vasa abducta: Alia in Gentem Judaicam insignia beneficia contulit: Quod tamen Deum Israelis unicè, purè coluerit, in cultu constans exstiterit neque Deos Majorum suorum veneratus fuerit, de Cyro nollem affirmare. Et per consequens nollem dicere

dicere illum esse servum Dei electum, quem anima Dei gratum habet. Vel quomodo Deus in illo acquiesceret, à quo non unice, pure, constanter ut verus & unicus Deus, redemptor generis humani agnoscitur, colitur, amatur? Taceo alia, quæ sequuntur, Cyro haud convenire.

XX. Tertio appellandi sunt illi, qui de Esaiâ vel simpliciter vel ut typo Christi explicant. Illi sententiæ addictus ab Ababanele citatur quidam R. Abraham. Huic Illustris Grotius in annotat. ad h. l. *Bene cuncta intuenti apparebit Dei sermonem redire ad Esaiam de quo supra c. XLI, 27, sublimius autem hæc impleta in Christo, cujus figuram, quantum potuit, gessit Esaias.* Neuter satisfacit, quamvis ille minus quam hic. Esaias populi Judaici Vates solùm exstitit, neque ipse **וְשֵׁם** jus Gentibus exposuit, aut legem habuit, quam Insulæ expectabant: Multo minus dici potest Esaiam in fœdus populi aut lucem gentium datum esse, qualia de hoc servo dicuntur & *ἐν ἐμφάσει* exponenda sunt. Novi quidem hæc aliquo modo ad Esaiam applicari posse sed ille verba non exhaurit. Præstat, præsertim ubi accedit explicatio Sp. Sancti, verba juxta innatam vim de uno aliquo subjecto accipere.

Secundum alios Esaias.

Etiam hæc opinio rejicitur.

XX. Hoc vero plenissimo jure MESSIAS est, quem Vates indubitato hic indigitavit. Quod nunc clarius probabimus. Sequemur autem hanc Methodum. 1. allegando testimonia V. T. quæ alibi eadem de Messia prædicant. 2. dein expositiones Veterum & hodiernorum Judæorum convenientes. 3. Auctoritatem Sp. S. in N. Testamento, & 4. ad oculos monstrando omnia prædicata hujus servi perfectissimè Messia Jesu Nazareno convenire: Hoc si demonstravero, nihil ad probationem restare video.

Intelligitur Messias.

XXH. N. Testimonia, quæ eadem de Messia prædicant, quæ hoc loco, plura tum apud Esaiam, tum apud alios scriptores sacros existant. 1. vocatur *servus* & quidem *Dei*. Ille c. XLIII, 10. *Vos testes estis* **וְעֵבְרִי** *servus meus quem elegi.* Jonathan *servus meus* **מְשִׁיחַ** *Messias* c. L, 10. *Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem servi sui **עֲבָדוֹ** *LII, 13. Ecce feliciter ager servus meus, exaltabitur, extolletur & altus erit valde.* Ubi Tanchuma ex cit. Jalkut Schim. p. 93. 3. f. **זֶה מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ יְרוּם וְנִשְׂאָה וְגַבְהָ מֵאֵד יְרוּם** *Hic est Rex Messias, qui exaltabitur, extolletur & altus erit valde: scil. exaltabitur præ Abrahamo & extolletur præ Mose & sublimior erit**

Messias alibi in V. T. etiam servus dicitur.

Angelis. Sic c. LIII, 11. *In cognitione sui justificabit justus servus meus multos.* Præclarè etiam Ezechiel qui simul nominis rationem exhibet c. XXXIV, 23. *Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David, ipse pascet eas & ipse erit in pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deus & servus meus David princeps in medio earum.* conf. XXXVII, 24, 25. Zach. III, 8. Es. XLIX, 6. &c. Huc quoque facit Ps. XL, 7. **אָזְנוֹי כָּרִירָא לִי** aures perforasti mihi, me servum tuum publicè declarasti. Ita enim in gente Judaica servi voluntarii notabantur Exod. XXI, 6. Hinc commatibus 8. 9. 10. 11. se servitium Domini suscepturum atque fideliter impleturum promittit.

Atque illi as-
sistentia pro-
mittitur.

XXIII. 2. Quemadmodum Deus servo promittit, fortiter eum tenebo, ita idem de auxilio præstito gloriatur. Ps. XLI, 13. *Quod ad me, in integritate mea **אֶמְצָא** fortiter tenuisti me & constituisti coram te in æternum* q. d. Tu Omnipotens Domine auxilio mihi in integritate cordis tibi adhærenti, gloriam tuam unicè quærenti, fortiter adfuiisti, ut hostes meos, mortem ipsam, feliciter superaverim: Tu nunc illis devictis me in conspectum tuum, locum gloriosum, æternum collocasti. Nam, ut ex antecedentibus patet, contra Messiam malum machinabantur non tantum hostes aperti sed & ille, qui ipsi **שְׁלוֹמִי** pacem, ut amicus & salutis ejus studiosus, apprecabatur, qui ipsi dicebat **חָאִיֶּסֶ**, unde illum **אִישׁ שְׁלוֹמִי** nominat, quique erat **סֹבֵסֵיט** sive panem ab illo ut Domino accipiebat. Hic **הִגְדִּיר עֵקֶב** grandivit calcem adversum eum, non leviter petiit sed vehementer, ita quidem ut decubuerit. Hinc v. 11. à Deo erectus dicitur.

Præterea ele-
gitur.

XXIV. 3. Insuper electum suum appellat, quem servitio suo præ aliis destinavit. Alibi idem de Messia. Jes. XLIII, 10. *Servus meus quem elegi* **אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי** quem elegi Cant. V, 15. **בָּחַר** electus, ut Cedri. Ut Cedrus viliores arbores pretio superat, ita Messias servus Dei præ omni alia creatura æstimatus est. Est Angelus **מַלְאָךְ אַחַר מִנְיָאֵלָה** Interpres, benignus intercessor unus ex mille, non gregarius sed eximius, præstans, cui alii non comparandi Job. XXXIII, 23.

In quo Deus
acquiescit.

XXV. 4. Deinde quando de servo hoc Deus testatur *acquiescit anima mea* merito de Messia accipitur. Hic enim fido servitio suo gloriam Dei mire illustravit, quippe effecit ut non tantum Judæi sed & Gentes ad illum accederent, illum agnoscerent, diligerent. Annō Messias gratus & acceptus Deo optimo jure dici-

dicitur? Sane de nullo homine in se considerato unquam Deus id dixit aut dicere valet. Verè tamen de Messia. Convenit quod de eodem legimus Pl. XL, 7. *Sacrificio & ferto non חפצתי oblecta- baris, aures perforasti mihi, servitio meo delectatus es, & c. XLI, II. In hoc cognovi, quod בִּי חפצתי delectaris me.*

XXVI. 5. Ultimò similitudinem in præstantia cognitionis hujus servi, quæ nobis commendatur, cernere licet. *Ecce, inquit Deus, servus meus, quem fortiter tenebo & c. quomodo etiam aliis in locis de Messia Es. LII, 13. Ecce servus meus feliciter aget & c. Brevitatis studio omittam, quæ in sequentibus de hoc servo dicuntur, conferre cum Messia descriptione in vaticiniis reperiunda.*

Præmissum ut alibi Ecce.

XXVII. ב. Quæ Spiritus Sanctus totidem fermè verbis ali- bi de Messia prædicat, hæc veteres & nonnulli recentiores Judæi in præsentī loco apertè de Messia exponunt. Nam *συμβεβάζοντες* conferentes Spiritum Prophetiæ hic testantem cum alio ejusdem Spiritus testimonio idem subjectum sine magna difficultate depre- hendere poterant. Targum Jonathanis ita convertit *הֵן עֲבָדִי מְשִׁיחָא אֶקְרַבְנִיהּ בְּחִירִי דְאַתְרֵי בֵּיהּ מִימְרֵי מְשִׁיחָא* *Ecce servus meus MESSIAS, admovebo eum, electus meus, in quo acquiescit verbum meum.* *מִימְרֵי* Verbum hic idem est ac *נְפִשׁ* anima neque enim, quod alibi in Paraphrasi Chaldaica sæpius fieri observatur, Messiam, à quo hic distinguitur, notat. R. Moses Alscheich in Comm. dict. *מִרְאֵי הַצּוּבֵאוֹת* f. XXXV, 4. inf. m. *הֵן עֲבָדִי אֶתְמַךְ בּוֹ הוּא מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ שְׂמֹרֵב צְדָקוֹ הוּא מְרַכְבֵּה אֵלַי וְהוּא אֶתְמוּךְ בּוֹ בִּי בְּחֵרְתִּי מִלְּאֲכֵי מְרַכְבֵּתִי* *Ecce ser- vus meus, qui innitat. Intelligitur REX MESSIAS, qui ob mul- titudinem Justitia sua est currus meus & ideo dicitur innitat ei, nam illum præ aliis Angelis ministerii ad currum meum selegi.* Similiter Abarbanel, qui, postquam recensuerat varias contribulium ex- positiones, suam ita subnectit & deducit, ut priores stolidas non sine indignatione declaret, *נִרְאֶה שְׂכָל אֱלֹהֵי הַחֲכָמִים הוֹכֵר בְּסִנּוּרִים וְלֹא רֹאֵה שֶׁהַכְּתוּבִים הָאֵלֹהִים כּוֹלֵם אֵי אֶפְשֶׁר לְפָרְסֵם כְּפִי הַסְּבִירָה הַיְשׁוּרָה כִּי אִם עַל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מִבֵּית דָּוִד וְעֵינֵינוּהּ שְׁלֵפֵי שׂוֹכֵר לְמַעַלְהָ שֶׁמְזַרְחַת יְקָרָה בְּשֵׁמוֹ וְיֵבֵא בָּהּ לְבָאֵר עֵתָהּ מִי הוּא זֶה אֲשֶׁר יֵבֵא מִמְזַרְחָהּ וְיְקָרָה בְּשֵׁם ה' וְמֵה תֵּאֲרֶנּוּ וְעֵינֵינוּ וְזָכַר מִמֶּנּוּ תֵּאֲרֶנּוּ וְהוּא שֶׁהֵיחָד בְּחֵיר*

De Messia ex- posuerunt & veteres & re- centiores Ju- dai.

בחיר ה' ואהוב לפניו ושיהיה יושב על כסא דוד עבד ה' וכאלו
 אמר הן עבדי דוד שהוא הנקרא כן גם עתה אתמוד בו כי באיש
 מזרעו אבחר לנגיד וזהו המשיח והוא יהיה אותו דוד בחירי
 שרצתה נפשי בו כשהמלכתיו על ישראל *Puto omnes illos
 sapientes densissimis mentis tenebris laborasse, qui non viderunt
 omnia ea, quae Vates scripsit, rectè aliter explicari non posse, quam
 de Rege Israelis ex familia Davidis oriundo. Nam superius c. XLI,
 25. memorabat, quod quis ab ortu invocaturus sit nomen suum atque
 venturus, iam vero exponit quis ille sit, quem ab ortu venturum &
 nomen Dei invocaturum dixerat, quae sint ejus proprietates. Ha-
 rum primam nominat, quando dicit, illum esse electum Domini ei-
 que charum servum Dei, qui sessurus sit in solio Davidis: quasi
 dixisset; Ecce servus meus David qui etiam ita appellatur: Nunc
 quoque illi innitar, nam virum ex semine ejus Principem constituam,
 qui MESSIAS est. Hic erit ille David, electus meus, quo anima
 delectatur, quando ipsum Israelis Regem constituero. Vide insuper
 Kimchium & Naphtali dict. Hirsch Altschuler in suis ad Jesaiam
 glossis, & Midrasch Tillim, cujus verba nobis dedit Raym. Mart,
 Pug. Fid. P. II, p. m. 527.*

*Ipse Spiritus S.
 in N. Test. de
 Christo intel-
 ligit.*

XXVIII. א. Ordò præscriptus vult, ut ostendamus Spiritum
 Sanctum hæc Dei verba de Jesu Christo, vero Messia, in N. Testa-
 mento explicasse. Plura exstant hunc in finem testimonia apud
 Matthæum præ reliquis Evangelistis hoc agentem, ut ostenderet
 Jesum esse Messiam in Vaticiniis promissum, quæ vel apertè vel
 tacitè saltem allegat.

Matt. XII, 17.

XXIX. Aperte c. XII, 17. ὅπως πληρωθῆ τὸ ρηθὲν διὰ Ησαΐα
 τῆ προφήτα λέγοντ. Ἰδὲ ὁ παῖς μου ὃν ἠρέτισα, ὃ ἀγαπητὸς μου, εἰς
 ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου. Θήσω τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτὸν καὶ κρίσει τοὺς
 ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ &c. *ut impleretur quod dictum erat per Esaiam
 Prophetam, qui dixerat. Ecce puer meus, quem elegi: Dilectus
 meus, in quo complaceat anima mea, ponam Spiritum meum super
 ipsum & judicium gentibus annuntiabit &c. Occasio allegati &
 applicati vaticinii est summum illud Phariseorum & Herodiano-
 rum in Salvatore nostro odium, quod ipsi mortem minitaba-
 tur. Quare Christus, quia tempus ejus nondum advenerat in
 locum tutiorem secessit atque legem suam non solum Judæis sed
 & gentibus ex Idumæa, trans Jordanem & quæ circa Tyrum habi-
 tabant*

*Hujus loci
 nexus & sco-
 pus ostendi-
 tur.*

tabant & Sidonem, proposuit, miracula patravit, quorum tamen divulgationem addita interminatione prohibuit. Ut autem cognoscamus hæc non fortuito evenire, hæc de Christo prædicta esse, Evangelista testem vocat Prophetam Esaiam. Hic enim in c. XLII. prædicat Messiam jus gentibus prolaturum, non altè clamaturum, ut illi solent, qui famam captant. Præterquam quod hac ratione ostendit in Jesu κριτήρια Messix conspicua esse, simul docuit illi non obesse quod à Phariseis & Herodianis odio habeatur. Odium hoc sine causa ortum: Ortum inde, quod ut servus Dei voluntatem supremi Domini præstet: His injustis Jesum exosum esse, sed dilectissimum Deo. Neque veram offendiculi in eo causam positam esse quod latere maluerit, quam strepitu & tumultu omnia complere. Etenim Character Messix hic est *non altè clamabit &c.* Atque hoc præprimis necessarium, quoniam Messiam, pompa externa, brachio seculari potentem ex traditionibus malè edocta Gens judicabat. Conf. inf. Marc. III, 6-13.

XXX. Evangelista, quando hæc Prophetæ verba convertit, neque LXX. viralem Interpretationem retinet, neque textum Hebræum ad verbum exhibet. Non prius: Verba interpretum, uti hodie exstant, hæc sunt: Ἰακώβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτὸν. Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτὸς μου προσεδέξατο αὐτὸν ἢ ψυχὴ μου. In sequentibus quoque differentia est sed quia ista κατὰ πόδα hac vice non exponimus, illam annotare super sedemus. Minimè autem insuetum scriptoribus N. Testamenti est, aliam à LXX. Virali Interpretationem in allegatione V. Test. cudere. Tum præprimis quando senes à scopo Spiritus Sancti recedunt, justissima ex causa aliam eligunt. Recedunt vero hoc in loco, quando personam, de qua Vates loquitur, Israelem faciunt, non satis accuratè dignoscentes ab Es. XLI, 8. Nisi malis incuriæ libratorum aut alii, quam ipsis Interpretibus, immutationem assignare, cujus in hac versione plurima exempla dantur. Quo pertinet observatio Eruditissimi Drusii, Nomina *Jacob & Israel* olim abfuisse à cæteris editionibus & in LXX, notata esse obelisco. Sed obeliscorum usus potius est ad notandum ea, quæ Interpretes de suo veritati Originali addiderunt quam corruptionem indicandum. Non posterius: quia Matthæus pro Hebræorum ἤρετησα *fortiter tenebo*, habet ἠρέτησα *elegi*. Pro בְּחִירָתִי *electus meus* habet ἀγαπητὸς μου *dilectus meus*. Solent enim

Citatur aliter quam in Lxx Virali Interpretatione exstat, neque textum Hebraicum verbotenus exhibet.

enim

enim Scriptōres N. Testamenti, qui non minus θεόπνευστοι sunt, ac Prophetæ, non tam verba quam verborum sensum nobis dare atque ita expositionem addere. Exempla passim exstant. Præprijis in allegationibus hoc agunt, ut scopum exhibeant. Quem hac immutatione Matthæus minimè omisit. Est quidem differentia inter *fortiter tenere & eligere*. Nihilominus is, qui suscipitur, manu prehenditur, electus quoque dici potest; quos enim quis sibi eligit, illos quoque defendit, tuetur: Unde forsitan est, quod Græcis αἱρετισαὶ dicuntur, qui alicujus partes tenent. Diod. Sicul. πολλὰς εἶχεν αἱρετισὰς τῆς αὐτῆς δυναστείας complures imperii fautores habuit. Nisi forsitan olim legebatur ἤρεισα *firmiter tenui*, quomodo nulla prorsus variatio. Ipsi senes ἐρείδω pro Hebr. עָמַן ponunt, uti Psal. IV, 4. V. 6. XI, 6. XXIX, 23. XXXI, 19. Hæc & similia ii feliciter tentant, qui Codices Manuscriptos inspiciendi copiam habent. Quod attinet ἀγαπητός dilectus pro עֲבִירִי electus omni caret difficultate; Electus enim dilectus. Ita qui hic ἀγαπητός dilectus Dei dicitur, Luc. XXIII, 35. ὁ ὢ Θεὸς ἐκλεκτός electus Dei. Verba postrema εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου textui Originali respondent. Quomodo, Drusio notante, Severus quoque legit. Insolita alioquin est constructio εὐδοκεῖν εἰς τινα, quæ nequidem apud LXX. prostat sed non nisi h. l. & in eadem materia 2. Petr. I, 17. Explicanda probabiliter ex Lingua Hebraica, quæ עָבִירִי respondens Græcorum εὐδοκεῖν construit cum עָבִירִי nota subinde accusativi Mich. VI, 7. עָבִירִי בְּאֵלֵי אֱלֹהִים Ps. CXLIX, 4. עָבִירִי בְּעַמִּי Conf. I. Chron. XXIX, 3.

Insuper Matt.
III, 17. &
XVII, 5.

XXXI. Sunt dein duo alia in hoc Evangelio loca, in quibus partem vaticinii nostri de Christo exposuit ipse Pater cælestis. Hoc sane nostræ Prophetiæ peculiare est neque ideo minimum dubium in animis relinquere valet, verba illa non plenè & unicè de filio Dei exponenda esse, nisi quis Divinam expositionem in dubium vocare velit. Jam olim Zvinglius in complanat. *Isaie p. CLXIII. Hoc responsum superne bis ingressit mundo Patris Majestas. Semel quum baptizatus esset: iterum quum clarificatus.* scil. Matth. III, 17. XVII, 5. Verba in loco priori hæc sunt: Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. *Hic est filius meus, dilectus ille, in quo acquiesco.* Capellus quidem putat esse allusionem ad id, quod habetur Es. LXII, 4. Verùm quoniam, uti ipse Vir Doctus fatetur, Deus ibi alloquitur Ecclesiam, minus necessarium, ut verba Patris

tris

tris eò respicere dicamus. Sequimur igitur communem sententiam, quæ refert ad Es. XI II, 1. ubi & de Messia sermo est & similiter à Patre vocatur יְרֵמָה *electus meus* quod, uti dixi, idem ac αἰγαπητὸς *dilectus meus* ἐν ᾧ εὐδόκησα. Hæc consuetudo in sacris priori illa frequentior est uti Marc. I, 3. Luc. III, 22. 1. Cor. X, 5. Col. I, 19. Hebr. X, 33. Nec minus apud LXX. 1. Paralip. XXIX, 3. Jer. XLV, 10. Hagg. I, 8. Jer. II, 19. 2. Reg. XXI, 20. Es. LXII, 4. Malach. II, 17. In posteriori eadem. Conf. 2. Petr. I, 17.

XXXII. 7. Restat ut ostendamus omnia prædicata Vaticinii nostri Christo convenire. Convenit vocabulum *servus*. Nam hoc nomen aut æquivalens de illo dicitur. Huc pertinent omnia loca, quæ supra ex Vaticiniis allegavimus & quæ Messiam *servum* nuncupant. His adde Philipp. II, 7. ubi Christus μορφήν δούλου λαβὼν dicitur, nam quemadmodum ἐν μορφῇ Θεῆς ὑπαρχῶν nihil aliud vult quam Christum verum Deum esse neque illum, si se Deum appellat, gloriam Divinam rapere; ita μορφή δούλου *forma servi* illum verè servum constituit, qui in mundū venit non διακονηθῆναι ἀλλὰ διακονῆσαι ut alii ipsi ministrent, sed ut aliis ministret. Matth. XX, 28. Hebr. VIII, 2. λειτουργὸς *minister sanctorum*. Nomina Servitii Christi quoque sunt אֲפֹסְטוֹלוֹס *Apostolus, legatus*, qui ab alio mittitur Hebr. III, 2. *considerate Apostolum & Pontificem confessionis nostræ Jesum Christum, qui fidelis erat ei, à quo constituebatur* conf. Act XXVII, 23. Joh. VI, 38. V, 30. Pastor Joh. X, 11. Ezech. XXXIV, 23. *Propheta, Pontifex &c.* Tales enim laborem aliis gratiâ suscipiunt.

XXXIII. 2. Christus Patrem Dominum suum agnoscit, uti Ps. XVI, 2. *Dixi ad Jehovah: Dominus es tu*, qui mihi præcipiendus jus habes, ut λύτρον pro iis quos redimendos dedisti & pro quibus spondi perfolvam, conf. Jer. XLIX, 4. *Verum Iudicium meum apud Jehovah* עֲוֹנוֹתַי *opera mea pretium apud Deum meum*, quale Dominus servo suo mercenatio pro labore lato reddit Lev. XIX, 13. Ergo servus Patris sui est.

XXXIV. 3. Notæ veri servi in Salvatore nostro conspicuæ sunt, quales quod servus domino minor atque in statu servitutis illi subjectus sit; quod servitutis signum in corpore gestare; quod Dominum honorare; quod opus servile à Domino injunctum sollicitè, integrè, promptè facere debeat. Prima est, inferioritas & subjectio

Vaticinium
plenè Christo
convenit.
Nam servus
1. ob nomen.

2. Quia Pa-
trem Domi-
num suum
agnoscit.

3. Nota veri
servi in Chri-
sto conspicuæ.

uti et inferioritas & sub-
jectio erga
Dominum.

Et signa ser-
vitudinis.

subjectio servi erga Dominum: nam servus non est μείζων ἢ κυρίου αὐτοῦ & major Domino suo, neque Apostolus major eo, qui ipsum misit. Joh. XIII, 16. conf. Matth. X, 24. Servus proprio Domino subjectus ex lege vivit. Tit. II, 9. Sic Christus Patre minorem se dicit Joh. XIV, 28. ab eo ad Patrem ὅτι ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστὶ quoniam Pater meus me major est & c. X, 29. Pater meus, qui mihi dedit μείζων πάντων ἐστὶ major omnibus est. Patrem Dominum suum adeoque se illi subjectum nominat Philipp. II, 7. 8. seipsum exinanivit formam servi assumens in similitudine humana factus & habitu inventus, tanquam homo, humiliavit seipsum ὑπήκοος & obediens, aures jussui Domini humiliter subjiciens, factus.

XXXV. Altera est signum servitudinis in corpore. Olim in Oriente servi notabantur, in signum illos non proprio gaudere jure sed ad alios pertinere, corpus Domini esse. Hebræis familiaris erat terebratio aurium, quæ indicabat talem servum se sistere, ὑπήκοος, qui auribus suis jussa Domini excepturus eaque præstiturus sit. Dein immersio in aquam, ut baptizatus לשם עבדות in nomen servitudinis aut לשם עבד in nomen servi ut servus esset, postea talis quoque sit. Maimon. tr. איסורי ביאה c. XI, 11. כשם שמלין ומטבילין את הגרים כך מלין ומטבילין את העבדים הנלקחים מן הגוים לשם עבדות הלוקח עבד מן הגוי וקדם העבד וטבל לשם בן חורין קנה עצמו והוא שיאמר בעת טבילה הריני טובל בפניכם לשם גירות ואם טבל בפני רבו אינו צריך לפרש אלא כיון שטבל נשתחרר לפיכך צריך רבו לתקפו במים עד שיעלה והוא תחת שעבודו ומדועו בפני הדיינים לשם עבדות מטבילו ואין העבד טובל אלא בפני שלשה quemadmodum circumcidunt & immergunt profelytos, ita quoque circumcidunt & immergunt servos è Gentibus assumptos in nomen servitii ut servi sint. Si quis accepit servum è Gentibus atque ille Dominum suum præverterit baptizatusque fuerit in nomen liberi, seipsum liberavit scil. à servitio. Hoc autem tum valet, quando servus horâ baptismi dixit: Ecce ego immergor coram vobis in nomen liberi. Si verò immersio facta in presentia Domini sui, non necesse est ut hoc disertè dicat. Iam liber cognoscitur, quando immersus fuit. Itaque necessarium est, ut Dominus servum manu prehendat donec (ex aqua) ascenderit, quomodo subjectus illi erit.

Noti-

Notificat insuper coram Iudicibus illum in servum baptizandum esse: Servus autem immergi non solet, nisi tres adsint. Ad primum signum evidentissimè respicit Christus Ps. XL, 7. *aures perforasti mihi*, quod Paulus secutus LXX per *corpus aptare* vertit, Hebr. X, 5. loco signi, quod terebratio aurium, rem signatam memorat, nam illa inter alia signabat corpus ita notatum ad certum Dominum pertinere, servum esse. Christus in similitudine hominis factus servus Patris erat. *Tu mihi corpus aptasti*, quod servitio tuo sacrum & typicis oblationibus, quæ tibi placere non valebant, succedere atque in cruce offerri debet. Secundum in Christo non minus clarum. Tanquam servus baptizandus erat, ita enim ad Johannem baptismum primitus denegantem ait: *πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πάσων δικαιοσύνην* *conveniens* tanquam debitum, (conf. Eph. V, 3.) *nobis est omnem justitiam implere* Matt. III, 15. Nam dum signum fœderis in corpus suum recipit, Domino suo promittit se postulata ejus fideliter impleturum, se corpus hoc ad servitium & gloriam Domini sui consecraturum nec repugnare, si idem baptismo sanguinis imergendum traditur. Baptismo intererat Pater atq; ejus servitiū præsentibus testibus ex cælo & terra sibi gratissimum testatur, adhibens partē vaticinii nostri, in quo ceu servus Patris sistitur.

XXXVI. Succedit tertia nota sive honor Domino debitus. Nam *filius honorat Patrem & servus Dominum suum* Mal. I, 6. *quicumque sub jugo sunt servi, suos Dominos omni honore dignos ducunt* 1. Tim. VI, 1. Christus Patrem ut Dominum suum honorat dominium agnoscendo Ps. XVI, 2. obedientiam & promittendo & præstando, preces ad illum fundendo, ut optimâ conscientiâ ad Judæos dixerit *honoro Patrem meum* Joh. VIII, 49.

γ Reverentia erga Dominum.

XXXVII. Tandem servus opus servile à Domino injunctum sollicitè, integrè promptè facit. Hæc enim officia servorum sunt quæ Paulus nominavit Eph. VI, 5-8. *obedire μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐν ἀπλότηι τῆς καρδίας* *cum timore & tremore, simplicitate cordis, non κατ' ὀφθαλμοδουλείαν* *ad oculis serviendum, cum promptitudine anime*. Talis quoque obedientia Christi, quæ exactè voluntati Domini respondet, non *descendi è cælo ut meam facerem voluntatem sed voluntatem ejus, qui me misit* Joh. VI, 38. quare ab hac neque ad dextram neq; ad sinistrâ recessit. *Tum dixi, quando Dominus aures ejus perforavit, Ecce venio facere voluntatem tuam, Deus mi, ἡ ψαλμὸς* *delector & lex tua est in visceribus meis, quam perspectâ habeo atq; ut Regulam vitæ constanter sequor,*

δ Impletio operis servilis injuncti.

Origo & natura servitutis Christi.

XXXVIII. Nunc propius ostendendum erit, quomodo Christus à Patre servus constitutus sit & quomodo ille servitutem lubens subiverit: scilicet, homines lapsi mancipia peccati & Satanæ facti sunt, ex qua miserrima servitute nulla emergendi spes ipsis reliqua erat, nam æquissimum Benignissimi Numinis dominium peccando contemserunt atque spontè jugo crudelissimi Tyranni colla sua subdiderunt. Hac ratione ob violatum dominium Sanctissimus Deus non poterat non rebellibus servis succensere, in illos justè animadvertere atque eos ad perpetuos carceres condemnare. Verùm idem intima commiseratione erga infelicissimos refractarios ducebatur neque quidquam magis exoptabat, quàm salva Justitia & sanctitate sua eosdem potestate Diaboli eripere atque ad servitium suum pertrahere. Nullum tamen remedium penes hominem suppetebat. Consilium itaque erat inter patrem, Filium & Spiritum Sanctum, de quibusdam ex lapsis ad pristinum statum reducendis. Pater quosdam dilexit atque Christo in peculium ea conditione dedit, ut loco illorum sibi serviret, commissum ab iis inobedientiæ scelus obedientia sua expiaret, captivos à Satana reduceret. Hoc est opus, quod Pater Filio dedit, ut faceret Joh. XVII, 4. voluntas, quam impleveret Joh. VI, 39-40. Filius ad demonstrationem gloriæ Divinæ se servum Patri stitit atque cuncta, quæ ab illis agenda & perferenda erant, agere & ferre eorum loco promisit Jes. LIII, 11. At Spiritus Sanctus statuit fidem & sanctitatem efficere in iis, quorum gratia & loco filius se servum stitit. Hoc est celebratissimum illud *וְעָבַדְתָּ אֱלֹהֵי יְהוָה* consilium pacis inter Jehovah exercituum & virum, cujus nomen *גֶּרְמָן* germen Zach. VI, 12. quique c. III, 8. notanter *servus גֶּרְמָן germen* Ecce ego adducturus sum servum meum, germen ab æterna spon- sione servitii sui.

Christus in tempore servus factus.

XXXIX. Quemadmodum autem ab æterno spondit Patri servilem operam ad fideles diabolo mancipatos in statum libertatis vindicandos, ita eam in tempore fideliter præstitit. Præ- ludia quædam cernebantur sub V. Testamento, quo subinde ex voluntate Patris apparebat illis, pro quibus servus constitutus est. Ita jam olim à Patriarchis *מַלְאָכֵי יְהוָה* Angelus Jehova frequentis- simè visus est Gen. XVI, 7. conf. v. 13. XXII, 11. Præprimis sub lege, quando ejus operâ ex Ægypto educebantur, Exod. III, 2-6. A&

Præludia servitutis in V. Testamento.

Act. VII, 20. & per desertum deducebantur Exod. XXIII, 20. *Ecce* inquit Pater, *ego mitto legatum ante faciem tuam, qui te in via custodiat atque inducat in locum, quem paravi.* Adde subsequenti tempore Jud. VI, 11. 12. XIII, 3. &c. Harum missionum fundamentum maximè quærendum in æterna illa servitudinis certò futuræ Promissione, cujus vi Pater potestatem habebat filium ad Ecclesiam mittendi. Et quia Christus tanquam servus fidelibus tum temporis jam cognitus erat, commodè Pater illos alloquitur *Ecce servus meus.*

XL. At sub N. Testamento demum plenè servus factus est. *Sed notabilior illa in Novo.* Tum aures ejus perforabantur h. e. signum servitii gestabat, quando corpus aptabatur Ps. XL, 7. Hebr. X, 5. & tum *μορφὴν δούλου* assumpsit, quando in similitudine hominum factus & habitu ut homo inventus est. Philipp. II, 7. 8. & Jes. XLIX, 5. Messias dicit se servum formatum *יָצָא אֶבְרָהָם* ab utero. Atque hoc necessarium: nam quia servit Deo loco hominum, oportet hominem esse. Homo rebellavit: Homo igitur scelus illud obedientiæ expiare debet. Pars servitii præcipua, quæ à Deo poscebatur, erat mors, ut cum illis, qui peccato servi diaboli facti sunt, in amicitiam redire posset, quare Paulus de Christo ceu servo loquens addit, *l. c. obediens factus usque ad mortem, mortem autem crucis*, quæ apud Romanos supplicium servorum habebatur. conf. Hebr. X, 5. Es. LIII, 10. II. Necessarium idcirco, ut servus Dei fieret homo.

XLI Quia autem Christus sub Novo Testamento demum *Hinc petendum est discrimen Ecclesiæ veteris & novæ libera.* formam servi assumpsit, fideles prioris ævi servituti obnoxii erant, nos vero in libertatem manumissi. Illi enim vivebant sub lege, Ceremonias, quæ jugum *δυσβάστακτον* constituunt, observabant atque ita constricti vivebant *ζυγῶν δουλείας* jugo servitutis Gal. V, 1. sub elementis mundi erant *δεδουλωμένοι* & licet quoad promissionem & hæreditatem filii fuerint, tum tamen à servis nihil differebant Gal. IV, 1. 3. habebant *πνεῦμα δουλείας* spiritum servitutis Rom. VIII, 15. Placuit enim sapientissimo Deo tamdiu Israelitas ut servos tractare, quamdiu justus ille servus nondum serviverat & Legi satisfecerat. Hoc autem manifestato manifestabatur quoque regnum cælorum Matth. III, 2. liberior status Ecclesiæ: Annis autem servitii expletis regnum cælorum *ἐν δυνάμει* extendebatur. Sic Pater cælestis clarè testabatur sibi planè fidei servi sui labore satisfactum

atum esse neque quidquam à nobis poscere. Nos sumus per Christum in libertatem missi Gal. V, 1. atque ejus indubitatum testimonium Spiritum filiationis Rom. VIII, 15. Gal. IV, 5 6-7. accepimus. Qui nunc Christo justo servo à Patre declarato jugum legis fidelibus imponit, Deum tentare dicitur Act. XV, 10.

Servi nomen Christo competit, quia ex voluntate Patris fidelibus inservit.

XLII. Christus servi nomen non tantum meretur, quia loco fidelium servus Dei factus est & ita servitio suo, lege impleta. Deum nobis reconciliavit sed etiam quoniam variè inservit, ut liberati ex potestate Sathanæ ad regnum suum perduceremur. Præclare Ies. c. XLIX, 6. *Leve* (nimis est, conf. Mich, V, 2.) *ut sis mihi* (tantum) עבד *servus ad erigendum tribus Jacob & ad reducendum retentos Israelis: Insuper dabo te in lucem gentium, ut sis salus mea ad extremitatem terra.* Servile Messix munus erat lapsos Judæos erigere, dispersos, retentos tamen gratiâ Dei, recolligere. Hoc nondum sufficebat. Dignior longè & potentior Persona est, qua Gentes principe tenebrarum occæcatæ illuminandæ sunt, qua salus parta ad longè diffitos ferenda erat, ut hi deterrima servi ute liberarentur. Non minùs clarè in iis, quæ Vaticinium nostrum mox sequuntur, *judicium Gentibus proferet*, nam priùs verba sua Jacobo nonnisi annuntiavit, statuta ומשפטי & judicia sua Israel: ita autem nulli genti fecit & ideo משפטי judicia non norunt Ps. CXLVII, 19-20. dein v. 6 7. *Ego Jehova vocavi te in justitia & apprehendam manum tuam & retinebo & dabo te in fœdus populi, in lucem Gentium, ut aperiantur oculi cæci: ut educantur ex claustris vincti, ex carcere, qui in tenebris sedent.*

Ita servus est in munere Prophetico.

XLIII. Christus Patris simul & noster servus est in munere Prophetico: Nam Patris voluntatem de reconciliatione peccatoris nobis annuntiavit. Nos per peccatum ἐπίγνωσις τῆς ἀληθείας cognitionem veritatis amisimus, neque ab hinc cogitare, loqui valemus, quæ gloriam Dei illustrent aut nostram communionem cum illo promovent. Mens nostra tenebræ Eph. V, 8. Summè itaque necessarium ut liberaretur ab erroribus, informaretur illa cognitione, quæ Deo gloriosa & nobis salutaris est. Has partes Pater Filio ceu servo commisit, ut quæ de salute nostra audivit, annuntiaret Joh. III, 32-4. nam Pater Christum dedit עבד ללום *testem nationum* qui testaretur reconciliatione sua apud nationes & simul מצוה ללום *præceptorem earumdem*, Spiritu suo verbum

bum reconciliationis cordi inscribendo. Es. LV, 4. Servus partes commissas quoque suscepit tum in V. Testamento Exod. III, 4. 6. Exod. XIX, conf. Act. VII, 38. quo jam audit *המרכב* loquens ille Es. LII, 6. sive *λόγος Θεός*, per quem Pater locutus est, tum & quidem præptimis in N. Testamento *in novissimo dierum locutus est per filium incarnatum* Hebr. I, 1. quare sub Veteri ut demum venturus prædicitur, promittitur. Deut. XVIII, 18. Joel. II, 23.

Sacerdotali.

XLIV. Christus insuper servus est in munere sacerdotali: Inobedientia hominis non poterat aliter expiari quam sacrificio Deum decente, quod quoque offerendum à Sacerdote immaculato & à peccatoribus maximè distincto. Et quia homo, redemptus licet, in varia incidit peccata, necesse etiam est ut quispiam illi apud Patrem validè intercedendo inserviat. Etiam hic Christus constitutus est servus. Nam juravit Jehova *Et non pœnitebit eum. Tu es יהוה Sacerdos in æternum* Ps. CX, 4. uti servit apud Deum tanq. Sacerdos offerens victimam, ita etiam servit, seipsum ut victimam offerendo, nam *filius hominis venit ut ministraret Et daret animam suam λύτρον ἀντὶ πολλῶν redemptionis pretium pro multis* Matth. XX, 28. ubi verba posteriora priora sive ministerium Christi explicant. Tit. II, 14. *qui dedit se ipsum pro nobis ut nos redimeret ab omni iniquitate*, ut nos liberi redderemur, ille propter peccata nostra servus factus est, quemadmodum queritur Messias *העבדתי בחטאותי* *servum me fecisti peccatis tuis* Es. XLIII, 23. al. II. Imo etiam num servit intercedendo pro nobis, *si quis peccaverit, Paracletum habemus apud Patrem, Jesum Christum Dominum* 1. Joh. II, 1.

XLV. Christus dein servus est in munere regio. Peccator legem transgrediens à Deo justo Domino suo defecit atque ad regnum Diaboli transit ejusque imperio se subjecit. Pater illos, quos in Christo dilexit, è potestate tenebrarum exemit atque iis Christum regem dedit, nam liberatos è potestate tenebrarum *μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ* transtulit in regnum filii sui Col. I, 13. qui illos verbo & Spiritu suo regat defendatque contra hostes. Ergo Christus Rex simul servus est, Patri & fidelibus serviens. Omnium clarissimè Ezechiel Christum sub regia & servili *χέσθ* simul cognoscendum proponit. Postquam Deus prolixè infideles Pastores descripsisset atque illos exauctorandos esse interminatus esset, sequentia Vates subjicit: *suscitabo iis* *העבדתי* *pastorem unum, qui pascat eos,*

Regio.

eos,

eos, עבדִי *SERVUM* meum David. Hic pascet eos & ipse erit in pastorem. Ego autem Jehova ero ipsis in Deum וְיֵעֲבָדֵנִי *SERVUS* meus David נָשִׂיא *PRINCEPS* inter eos. C. XXXIV, 23. 24. & C. XXXVII, 23. 24. mundabo illos (qui hactenus idolis serviverant atque sic Idololatriæ scelere se polluerant) & erunt mihi populus & ego illis ero Deus; וְיֵעֲבָדֵנִי דוֹר מֶלֶךְ *SERVUS* meus David *REX* super eos & pastor unus erit omnium eorum: nam Christus Rex Patris gloriam & salutem subditorum quærit & sic verè servit.

*Servus est
ceus Θεάνθρω-
πος.*

XLVI. Ex dictis elucere puto Christum servum esse, quatenus est Θεάνθρωπος, non merus homo sed Deus & homo simul. Nam ut nudus homo servitium præstare nequit propter quod nos naturâ mancipia Satanæ servi Dei reddimur: servitium hoc vilius, quàm ut eapropter in libertatem filiorum Dei transponamur. Diximus ceu servum in carne aliquando manifestandum fidelibus V. Testamenti apparuisse. At מַלְאָכִי legatus ille verus Deus est, vide Gen. XVI, 7. 13. Exod. III, 2. 6. Exod. XIII, 20. 21. Modo probè attendamus ad ea loca, in quibus ut servus proponitur, reperiemus circumstantias, quæ eum è numero servorum humanorum, quicumque illi sint, eximunt. *Qui servus Dei dicitur in nostro vaticinio, illi v. 4. lex quam insulæ expectant, adscribitur; At hæc potestas divina tantum est: Unus est νομοθέτης Jac. IV, 11. Christus tanquam Deus Evangelium suum Gentibus annuntiarum iussit. Esse fœdus populi & lucem gentium ad cæcos illuminandos &c. v. 6. 7. soli Deo ἐν ἐμφάσει competit. Quare v. 8. subjungit Ego Jehova? Hoc nomen meum: gloriam meam וְאֵלֹהִים alii qui Deus non est, non dabo; ut Pater ostendat servum suum וְאֵלֹהִים ab essentia suâ alium non esse, idcirco ipsi gloriam Divinam, potestatem & potentiam sine sacrilegio competere. Sic c. LIII. Servus justus בְּרַעְיוֹנוֹ cognitione sui multos justificabit. An cognitio nudi hominis ἀδωμά jus ad vitam æternam impertitur? Non puto Pariter Philipp. II, 6. 7. 8. qui in forma Dei existit h. e. verus Deus seipsum exinanivit, formam servi assumens in similitudine hominum factus.*

*Propheta,
Rex Sacerdos
non potuit esse
nisi Θεάνθρω-
πος.*

XLVII. Christus, ceu servus, est Propheta, Sacerdos & Rex. Hæc autem munera à Christo ut Θεάνθρωπος partim gesta sunt, partim geruntur. Propheta noīter est λόγος sermo, qui jam in initio erat, quando fundamenta mundi ponebantur, qui erat apud

apud Deum & Deus Joh. 1, 1. Nemo Deum unquam vidit: Unigenitus filius, qui est in sinu Patris, ille recensuit ibid. v. 18. qui è terra est terrenus est & terrena loquitur. ὁ ἐκ τῆς γῆς ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστίν, qui à cælo venit, super omnes est & quod vidit & quod audivit, illud testatur C. III, 3. 2. Sanè hæc in Prophetam nudum hominem cadere nequeunt. Pariter Sacerdos nisi Θεάνθρωπος esse non potuit. Victima inde infinitum valorem accepit. Christus ἀγία πνεύματος αἰώνιος Spiritu eterno (conf. Rom. I, 4.) seipsum obtulit immaculatum Deo. Neque Rex. Quomodo enim potuisset intrare domum τῆς ἰχθυῆς fortis Diaboli καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι Matth. XII, 29. nisi fuisset Ἰσραὴλ Deus potens Jer. IX, 6. Rex unctus à Patre est etiam filius ejus ab æterno genitus Ps. II, 6. 7. divinæ essentiæ per æternam generationem particeps: Instructus potentia divina sceptro ferreo 9. & ideo divino honore excipiendus v. 12. osculamini filium ne irascatur; Beati omnes, qui illi confidunt quum aliàs maledictus habeatur is, qui brachio hominis confidit.

XLVIII. Patet ergò è Scriptura Christum Θεάνθρωπον servum Neque hoc Patris esse. Neque hoc præjudicat Divinitati Christi. Filius ut Deus absolutè extra fœdus gratiæ consideratus servus Patris dici nequit: nam est ἴσος Θεῷ equalis Deo Joh. V, 18. & ἐν 1. Joh. V, 7. ut adeo non debeat rapinam ducere τὸ εἶναι ἴσος Θεῷ Phil. II, 6. sed quatenus sponsor noster apud Patrem in fœdere gratiæ consideratur, servi χέσις illi optimè convenit. Tantum abest ut illa Θεότης Christi dedeceat, quin potius admirabilem in modum illustret, summam ejus sapientiam, ineffabilem amorem, tenerrimam commiserationem, infinitam potentiam proponat atque nos ad securè illi confidendum fortiter incitet. Nam nemo nisi verus & æternus Deus servus Patris pro mancipiis Satanæ in libertatem vindicandis fieri potuisset. Quid enim servitus Christi aliud, quam æterna ejus sponsio qua ille Patri se servum stitit ad plenariè satisfaciendum justitiæ Dei propter defectionem quorundam læsæ, ut hi è potestate tenebrarum liberati Deo decenter vivere valeant? Hæc omnia Divina. Et quemadmodum ab æterno servitium Patri sponspondit, ita idem in tempore tanquam Θεάνθρωπος præstitit. Servitium vicarium pro nobis suscepit atq; visponsonis suæ, Deus verus licet existens, seipsum exinanivit sive cohibuit radios Divinitatis

D

tatis

tatis suæ intra velum carnis & formam servi homo miser, pauper, vexatus factus *assumfit* Philipp. II, 7. Quemadmodum nec Patri inglorium est, quod filius jus habet illos, pro quibus servit, peculium suum ab eo postulandi Ps. II, 8. ac si debitor filii esset, ita quoque filio minimè indecorum ut servitium suum Patri pro fidelibus emancipandis spondeat. Huc refer Joh. XIV, 28. *Pater major me est.* An ut nudus homo? Hoc non opus habuisset dicere. Verum ut *Ἰεσὺς* & , qualis adit Patrem ad intercedendum pro nobis & 1. Cor. II, 8. & *Dominus gloria crucifixus.*

Conveniunt quoque Christo verba: *illum (fortiter) tenebo.*

XLIX. Plenissimo igitur jure titulus *servi* Salvatori nostro competit. Competit quoque, quod sequitur, *illum (fortiter) tenebo*, uti nobis clarius innotescet, quando summam servitii difficultatem cognoverimus. Christus ut servus Domino spondit facere omnem voluntatem Ps. XL, 8. 9. Joh. V, 30 VI, 38. Vi autem hujus sponfionis tenetur non tantum legi se subicere ut illi conformiter vivat sed insuper ut omnem maledictionem, quæ nos ob inobedientiam manet, ferat auferatque. Hæc verò maledictio Christum omnibus adversitatibus exponit. Ille Patrem experitur Justum judicem iratumque propter peccata nostra, quæ in ipsum coniecta erant, ut tristissimo extorqueantur verba *super me incubuit excandescencia tua & omnibus fluctibus tuis me afflixisti* Ps. LXXXVIII, 8. & 17. *super me transiverunt excandescencia tua: terrores tui exciderunt me.* Tradebatur potestati tenebrarum ita ut Diabolus omnibus viribus suis ipsum penitus excindere contenderit: Hunc in finem non solum hostes apertos, quales Pontifices, Scribæ, Pharisei, sed & amicos vel qui saltem amicitiam simulabant, adversus Christum movit, impulit, cor Judæ intravit ut grandiret *ἄπυ calcaneum* Ps. XII, 10. contra illum; atque ita contereret *ἄπυ calcaneum* ejus Gen. III, 15. quod factum, quando ceu servus Dei obediens factus usque ad mortem crucis, tum calcaneus Christi clavis perforatus ligno affigebatur.

Nam Pater Christum tenuit in omnibus adversitatibus & morte ipsa.

L. Dirissima hæc fata Domino notissima erant, utpote ab illo ab æterno definita 1. Petr. I, 20. Act. IV, 27. 28. & in tempore inflictæ tanquam giudice Es. LIII, 6. Itaque inquit *בְּחַזְקוֹתַי* (fortiter) *illum tenebo* q. d. Hic servus, ut voluntatem meam faciat, nomen meum glorificet, varias misérias subibit: Illum tamen non deseram, non committam ut iis æternum succumbat, verum fortiter

tites

riter tenebo Christum, ut quosvis gloriosissimè vincat. Atque hoc id ipsum est, quod jam supra §. 23. ex Ps. XLI, 10. 11. 13. adduximus, quando Messias se astutiâ & malitiâ Judæ morti traditum conqueritur, sed Dominum suum laudat, qui ipsum erexit & **למך** fortiter tenuit. Convenit cum Ps. XVI, 9. 10. *Latatum est cor meum & exultavit gloria mea: etiam caro mea confidenter habitabit: quoniam non relinques animam meam in inferno nec dabis ut Sanctus tuus videat corruptionem vel non trades Sanctum tuum ad videndum corruptionem; quem in mortem tradidisti, illum à morte vinci minimè concedes, sed **למך** Sanctum tuum, qui te morte sua sanctificabit, ad vitam revocabis conf. v. 11.* Complementum promissionis cernitur, quando Pater filium excitavit è mortuis atque constituit ad dextram suam. Robur potentiae exercuit in Christo *εγείρετος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ* dum suscitavit illum è mortuis atque sedere fecit ad dextram suam Eph. 1, 20. *Jesus Nazarenum Deus ἀπέθνετο* resuscitavit solvens dolores mortis quemadmodum non erat possibile teneri ipsum ab illa Act. 11, 24. 11, 15. quia filius id omne præstitit, quod ad nomen Patris glorificandum ut servus susceperat. Igitur nunc ut fidelis Dominus servum sub mortis potestate relinquere non poterat sed convenienter promissioni suæ illum fortiter tenuit, vitam restituit, testatusque est se servitio suo contentum esse. Quare etiam patri victoria à Diabolo reportata adscribitur 1. Cor. XV, 57.

LI. Quamvis primariò pater fidem datam liberaverit excitatione filii, nihilominus etiam postea assistentiam suam conspicuam fecit propagatione Regni Christi. Plura enim omni tempore impedimenta Satanas objecit, operâ Judæorum, Ethnicorum, Anti-Christi, ut nomen Christi vel non innotesceret, vel mox deleteretur, atque ita Salvator servitutem suam plenè perficere non valeret. Verum Dominus servo suo potenter adstitit atque obstacula feliciter dimovit. *Misit sceptrum roboris sui è Tzione* (dixitque) *dominare in medio inimicorum tuorum* Ps. CX, 2. quando scilicet præconio Evangelii ita efficaciter benedixit, ut Gentes jugo crudelissimi Tyranni excusso legem Christi, quam expectarunt, agnoscerent, obedientiam promitterent sinceram: Es. XLII, 4. quando jussit lucem extenebris splendere ad illuminationem gratiæ Je-

Nec non propagatione Regni Christi adversus hostes.

fu Christi in gentibus 2. Cor. IV, 6. à principe tenebrarum excaecatis, quando ductos in captivitatem atque vinculis retentos transposuit in regnum filii sui & ita Christum *dedit in lucem Gentium ad aperiendum oculos caecos, ad educendum è carcere vincetum.* v. 6. 7.

Christus à Patre quoque electus, ut pro nobis serviret

tanquam Prophetam, Sacerdos & Rex.

LII. Non minus Christus electus Dei est & jure dicitur, quoniam ille à Patre eligebatur, ut servitute sua mancipia Satanæ in libertatem mitteret. Pater quorundam liberandorum commiseratione ducebatur, sed illos recipere haud poterat, alio non substituto, qui justitiæ læsæ satisfacit. Ille igitur Christum hunc in finem elegit, unde *electus Dei* audit, (qualem Messiam Gens Judaica quoque expectabat, uti videre est Luc. XXIII, 35.) & 1. Petr. I, 20. *προγνωσθέντων* & *præcognitus ante jacta mundi fundamenta.* Christus servus Dei est ut Propheta, Sacerdos & Rex. Ad unumquodque autem munus à Patre eligebatur. Tanquam Propheta Deut. XVIII, 18. *Prophetam* קִיָּא *excitabo illis è medio fratrum illorum sicut te.* Ita alibi קִיָּא de personis ad munus electis sumitur. vide Jud. II, 16. III, 9. Tanquam Sacerdos. Ps. CX, 4. *Juravit Jehovah & non pœnitebit eum* לְעוֹלָם כֹּהֵן אַתָּה *Tu sacerdos in aeternum.* Pater filium juramento, cujus illum pœnitere nequit, Sacerdotem aeternum constituit atque ita selegit, qui sacrificium iræ suæ placandæ offerret. Hebr. V, 5. *Christus non seipsum glorificavit, ut fieret Pontifex.* Tanquam Rex Ps. II, 6. *Ego inunxi Regem meum super Zionem.*

Aut dilectus.

quasi Deus.

LIII. Quando autem Matthæus C. III, 17. XII, 18. XVII, 5. *pro electus legit dilectus*, non minus optimè in Christum quadrat: Tum ratione divinæ essentiae, quam per aeternam generationem à Patre habet; tum ratione officii mediatorii, quod ad honorandum Patrem maxima cum molestia subiit. Quia filius ejusdem cum Patre essentiae, non potest non summè dilectus haberi, quoniam in illo perfectissimam sui imaginem intuetur. Si congenitum parentibus est, ut diligant liberos, quanto magis Patri cœlesti, ut aeterno amore feratur in filium *ἰσυνέαυτῶν*: Hoc de amore ipse filius testatur Prov. VIII, 30. *eram apud illum in sinu gestatus & eram deliciae quotidie, ludebam coram eo omni tempore*, clara allusione ad filiolos suavissimos, qui in sinu parentum gestantur, & vix satis oculis conspici queunt (hoc indicat שְׂעוּעִים geminatum à שְׂעָה *aspicere*,) quique jucundis gestibus, gratis sermonibus Parentes mirè

mirè exhilarant. Ad summum itaque amorem Patris erga se indicandum sapientia hocce amoris exemplum (neque enim majus in natura datur] profert, conf. Joh. I, 18. Dilectus Patris etiam dicitur, quoniam ex amore erga Patrem ad glorificandum nomen ejus seipsum servum stitit. Hinc tum elogio hoc à Patre cœlitus ornatur, quando servitium publicè aggreditur Matth. III, 17. atque cum illo de consummatione ejus loquitur Luc. IX, 31. 35. conf. Col. I, 13.

Et quia servus noster,

LIV. Ex dictis sponte fuit Christum illum quoque esse, in quo pater acquiescit sive quem acceptum habet Pater. Quia enim verus Deus ἀπαύλασμα τῆς δόξης καὶ χαρᾶς τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ *Idem in quo Pater acquiescit.* effulgescentia gloria & Character substantie ejus Hebr. I, 3. idem intellectus, eadem voluntas, potentia, amor mutuus consummatissimus, quo pater in filium & filius in Patrem fertur, illum honorat, ea agit, quæ videt Patrem agentem, summa indubitato εὐδοκία Patris in filio. Verùm hîc præcipuè consideratur illa εὐδοκία, quæ in servitio filii est, quatenus hic ab æterno ad Patrem glorificandū se servum obtulit, ut mancipia Satanæ servi & filii Dei fierent *prædestinavit nos eis ὑποθέσειαν ad adoptionem ad illum κατὰ τὴν εὐδοκίαν τῆς θελήματός αὐτοῦ secundum beneplacitum voluntatis suæ* Eph I, 5. nam quia hac ratione Pater eos, quorum misertus est, salva justitia & sanctitate sua pro filiis agnosere poterat, nascebatur εὐδοκία quia servus promittebat facere *וְעָשָׂה עֲבָדָה עֲבָדָה εὐδοκίαν* Ps. XL, 9.

LV. Εὐδοκία illa patris conspicitur in munere Christi Prophetico, Sacerdotali & Regio. In V. Testamento Christus rarius apparebat & verba ad fideles faciebat. Mittebat plurimū servos suos Extraordinarios, quales Prophetæ & Ordinarios uti Sacerdotes, Levitæ Malach. II, 17. Sed quoniam hi voluntatem patris falsabant, ἐντάλματα ἀνθρώπων *præcepta humana* Divinis adversa tradebant Matth. XV, 3. 9. abominationi sanctissimo Numini erant. Quare cœlitus manifestabatur sumus servus ad plenè & planè voluntatem cœlestem nobis enarrandum Joh. I 18. III, 31. *ad purgandum filios Levi & defæcandum illos וְכִבְדוּ אֶת אֱלֹהֵינוּ uti aurum & uti argentum à scoriis* Mal. III, 3. Hoc autem servitium Deo gratissimū existebat & ideo cœlitus testabatur. *Hic est filius meus dilectus, in quo ac quiesco αὐτῷ ἀκούετε hunc audite.* Hactenus discipuli, speciatim Petrus auscultavit ad verba sapientū, qui Messiam

*εὐδοκία
Patris præ-
primis conspi-
citur in mu-
nere Christi
Prophetico.*

Sacerdotalis.

Regem terrestrem, victorem gloriosum somniabant vide cap. anteced. v. 21. 22. 23. Pater itaque inquit, *hunc audite*, in cuius doctrina acquiesco. In V. Testamento ministerii sacerdotalis vi-ces obibant Aaronici sed in illis Pater ob multiplicem defectum non acquiescebat, eos dignitate dimovebat atque relatè ad illos Christum alloquebatur *אתה כהן לעולם* Tu Sacerdos in aeternum Ps. CX, 4. Hebr. VII, 16. &c. Ita quoque comparatum cum victimis. Legimus nonnunquã illas fuisse Deo *לרצון* acceptas Lev. XXII, 20. 21. 27 & 1. 4. *והרצה לו לכפר עליו* & erit acceptum pro ipso ad expiandum ipsum. Sed non absolutè, verùm quatenus typus Christi erant. Alias stolidos sacrificia *עו א' משיא* adducentes interrogat *הירצה* An accepta haberet Jehova millia arietum? myriadas torrentium olei? Mich. VI, 7. An vescor carne bouum aut sanguinem hircorum bibo? Ps. L, 13. Quorsum mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? dicit Jehovab. Satur sum holocaustis arietum & adipe pinguium: & sanguine juvencorum agnorumque & hircorum *לפי הפצתי* non *עודאיא*, non delector. Deus non nisi acquiescit in corpore Christi oblato; tradidit seipsum pro nobis oblationem & victimam Deo *eis* *ὁσμὴν* *εὐωδίας* in odorem bonae fragrantiae Eph. I, 5. Ps. XL, 7. Sacrificio & ferto *לפי הפצתי* non delectatus es [sed] aures perforasti mihi: Holocaustum & Sacrificium pro peccato non postulasti. Tum dixi: Ecce venio ut faciam *עודאיא* *עודאיא* tuam, Deus mi. confer cum Paulo Hebr. X, 4. impossibile est ut sanguis bouum & hircorum peccata auferat, quæ tamen aufert sanguis Christi acceptissimus Patri v. 10. 12. 14. Qui regebant olim populum, injustitia & crudelitate sua nihil minus quam grati Deo erant: *Ve pastoribus Israelis: adipem comeditis & lanam induitis, quod opimum est, mactatis, gregem non pascitis. Idcirco o pastores audite verbum Jehovae: Sic ait Dominus Jehovab ecce me contra istos pastores, ut reposcam gregem meum è manu ipsorum & faciam ut cessent à pascendo grege. Igitur excitabo eis pastorem unum, qui pascat eos servum meum Davidem Ezech. XXXIV, 1, 2, 9, 10, 13* sed regno Christi Pater perquam delectatur, quoniam illo regnum Satanæ imminuitur, subditi fideles augentur, quare dicit Dominus Domino meo. *Sede ad dextram meam, donec inimicos tuos scabellum pedum tuorum ponam* Ps. CX, 1, 2.

& Regio.

LVI Quum itaque verba Vaticinii nostri *sejunctim & junctim* *Recapitulatio.*
 cum antecedentibus & consequentibus perpenſa, ipſæ Judæorum
 & veterum & modernorum gloſſæ Meſſiam intelligendum eſſe
 velint; quum Spiritus Sanctus de Chriſto exponat, imò Pater
 cœlitus duabus vicibus verba ad Chriſtum referat; quum om-
 nia prædicata examuſſim Chriſto, qui ab æterno ſe ſervum Patri
 ſtitit atque talem in tempore ſe præſtitit, obſcurius ſub V. clarius
 ſub N. T. quando, qui Deus verus formam ſervi aſſumſit, volunta-
 tem Patris nobis revelavit, Pontifex N. Teſtamenti ſeipſum
 ſpiritu æterno obtulit atque etiamnum pro nobis intercedit,
 nos ſæviſſimo Diaboli regno exemit atque ſibi ſubjecit: quem
 Pater in omnibus adverſitatibus, morte ipſa, deſtructione po-
 teſtatis Satanæ inter Gentes & infideles ſecundavit: quique hoc
 ad ſervitium à Patre electus & ideo dilectus eſt: & qui tum ſpon-
 ſione tum impletione *εὐδοκία* ejus exſtitit: convenient, nihil ſu-
 per eſt, quam ut integro corde, aperto ore, verſatis calamis con-
 fiteamur, eloquamur, ſcribamus Jeſum Nazarenum eſſe illum,
 de quo Pater ECCE SERVUS MEUS QUEM TENEBO;
 ELECTUS MEUS IN QUO ACQUIESCO.

LVII. O infelices Judæi, qui eligitis diriſſimam & duriffimam
 ſervitutem Diaboli præ libertate filiorum Dei, Adeone occæ-
 catieſtis principe tenebrarum ut non queatis videre illum, quem
 Pater digito quaſi monſtrat; *Ecce ſervus meus.* Tandem oculos
 fascinatos aperite. Videte quaſo, num Jeſus noſter non ille ſit
 quem Pater fortiter tenuit, mors quam Majores veſtri ſceleſtis ma-
 nibus intulerunt, illi non prævaluit. Conſilia, conatus veſtri ad
 delendum nomen Chriſti & qui hunc profitentur, omnes irriti at-
 que fruſtranei. Firma, conſtans eſt promiſſio Patris *fortiter il-
 lum tenebo.* Inde, ſi vultis, ſatis tuto colligere poteſtis, eum eſſe
 electum & dilectum Dei, in quo Pater *εὐδοκεί.* Longum nimis
 eſt, quo duravit querebunda ejus vos; *Quis ita cæcus, ut ſer-
 vus meus?* Profecto ſi pergitis oculos claudere coram Servo &
 Rege veſtro, illos aliquando maximo cum veſtro damno ape-
 rietis & videbitis eum, quando venturus eſt ad judicandum. O
 Deus, qui cæcis lucem communicas, illumina excæcatam
 Gentem: remove velum, quod cordibus Judæorum impoſitum
 atque fac ut tibi ſerviant & Davidi Regi, quem excitavi.

*Uſus repre-
 henſorius in
 Judæos.*

LVI.L.

Eucharisti-
cus

Adhortatio-
rum.

LVIII. Nos quod attinet, æternas tibi, o Deus, qui habi-
tas lucem inaccessam, O Sol Justitiæ, debemus grates. Nisi enim
Christum dedisses lucem gentium ad illuminandum cæcos, nisi tu
ut lux mundi illuxisses ad illuminandum mundum, tanti, quanti
sumus, tenebræ mansissemus. Vel quis nos discernit? Quare
nos, quando è cælo testaris *Ecce servus meus* cum júbilo respon-
dere possumus: Servus tuus & Rex noster est. Cogita quæso,
ô anima luce divina collustrata, admirare, obstupesce. Quantus
enim amor Patris erga te? Tu transgressionibus ab illo defecisti,
partes Satanæ secutus es. Ille vero commiseratione ducitur,
Imò eligit filium unigenitum, charissimum, atque tradit potesta-
ti tenebrarum, ut tu filius lucis evaderes. Contemplare quæso
& attonita sta quando cernis illum, qui verus Deus, in forma ser-
vili miserrimum hominem factum atque Patri obedientem ad
mortem crucis. Quis unquam Rex in gratiam rebellium sub-
ditorum filium unicum morti exposuit? Et quis filius tantas ad-
versitates atque ipsam mortem pertulit? simile non cernis in hu-
manis. At Dominus Dominorum & Rex Regum servus Dei &
servorum factus est. Quid æquius nunc est quam ut in posterum
Diabolo, cupiditatibus carnis servire desinas. Vide quanti ser-
vitium Christo constitit. Tu autem nihilominus membra tua
injustitiæ sistis. Agnosce defectiones tuas, confitere, deplora at-
que in posterum abstine. Pater Christum Prophetam ceu servum
dedit: Audi igitur illum. Christus Pontifex constitutus est. Siste
te illi ut victimam vivam, sanctam, acceptam Deo. Rex est: Ser-
vi igitur in fide, charitate, spe: Pugna adversus Diabolum, mun-
dum, carnem & in rege tuo potentissimo vinces. Hoc si feceris,
omni quâ corporis quâ animi, temporali, æterno bono abunda-
bis. Experieris te in electo electum, dilecto dilectum esse at-
que beneplacitum Jehovæ in illis, qui ipsum timent. Ei, qui di-
lexit nos & lavit nos à peccatis nostris per sanguinem suum & fe-
cit nos Sacerdotes & Reges Deo & Patri suo sit gloria
& potentia in secula seculorum
Amen.